

เรือน และความเชื่อเกี่ยวกับเรือนของชาวไทเขิน เมืองเชียงตุง รัฐฉาน สหภาพเมียนมาร์

นางสาวฐาปนีย์ เครือระยา

สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

บทคัดย่อ

สถาปัตยกรรมศาสตร์และที่ตั้งของเมืองเชียงตุง อันมีที่ราบสลับกับเนินเขา ภูมิอากาศหนาวเย็น เกือบทั้งปี เป็นผลให้ชาวไทเขินสร้างเรือนเหมาะสมกับสภาพแวดล้อม ทั้งยังสอดคล้องกับแนวคิดความเชื่อในเรื่องผี ขวัญ และพุทธศาสนา ทำให้เรือนไทเขินมีลักษณะเป็นเรือนไม้ยกพื้นใต้ถุนสูง หลังคาทรงจั่ววางในแนวแกนเหนือใต้ ฝาเรือนผายออกเพื่อรองรับน้ำหนักหลังคาที่ลาดต่ำ ภายในเรือนประกอบด้วยพื้นที่ 3 ส่วน คือ “นอก” “ใน” และ “ชาน” โดยพื้นที่ “นอก” เป็นส่วนด้านหน้าสุดของเรือน มีลักษณะการใช้งานเหมือน “เต็น” ของล้านนา โดยเป็นพื้นที่เอนกประสงค์ ใช้รับแขก ใช้นั่งพักผ่อนหรือทำงานในเวลากลางวัน เพราะเป็นพื้นที่ที่มีอากาศถ่ายเทได้ดี โดยตีฝาต่างๆ แบบไม่ระแนงหรือติด “ลูกเรียง” (ระเบียง) แทนการทำฝาทึบ ส่วนพื้นที่ “ใน” เป็นที่ส่วนตัวของคนในครัวเรือนอยู่อาศัยในเวลากลางคืน ภายในเป็นห้องโถงโล่ง มีห้องนอนอยู่ทางด้านตะวันออกของเรือน และต้องนอนหันศีรษะไปทางด้านตะวันออกด้วยทางด้านตะวันตกเป็น “เตาไฟ” ใช้ประกอบอาหารและให้ความอบอุ่นภายในเรือนช่วงกลางคืน ส่วน “ชาน” มักอยู่ทางด้านหลังเรือน เป็นพื้นที่สำหรับซักล้างตากของ จะเห็นว่าชาวไทเขินให้ความสำคัญกับทิศตะวันออกที่เป็นทิศมงคล ทั้งยังเชื่อว่าด้านหน้าเรือนต้องอยู่ทางทิศเหนือหรือใต้เท่านั้น ดังนั้นเรือนของชาวไทเขินที่มีรูปแบบเฉพาะ เกิดจากการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมและสอดคล้องกับแนวคิดความเชื่อ เพื่อให้เรือนมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวไทเขิน

ลักษณะภูมิศาสตร์ของเมืองเชียงตุง

เชียงตุงเป็นเมืองที่มีเทือกเขาโอบล้อม อยู่ระหว่างแม่น้ำสองสาย คือแม่น้ำสาละวินทางตะวันตก และแม่น้ำโขงทางตะวันออก ภูมิประเทศเป็นแอ่งก้นกระทะจึงทำให้อุณหภูมิในฤดูร้อนร้อนจัด ฤดูหนาวจะหนาวจัด ทั้งยังส่งผลต่อพื้นที่เพาะปลูก เพราะมีสภาพภูมิประเทศเป็นที่ราบแคบๆ ระหว่างหุบเขา ส่วนพื้นที่ลุ่มจะเป็นหนองและบึง ลักษณะดังกล่าวจึงไม่เอื้ออำนวยต่อการทำเกษตรกรรมขนาดใหญ่ เพราะจะมีเพียงพื้นที่บางส่วนเท่านั้นที่เหมาะสม โดยเฉพาะที่ราบลุ่มแม่น้ำ ดังจะเห็นว่าสองฝั่งแม่น้ำลาบและแม่น้ำเขิน หรือตามห้วยหนองต่างๆ จะมีการปลูกข้าว เมืองเชียงตุงจึงเป็นเมืองศูนย์กลางของรัฐไทในพม่าที่มีความสำคัญทางยุทธศาสตร์และทางเศรษฐกิจค้าขาย มากกว่าการผลิตสินค้าทางการเกษตรเพื่อการส่งออก

แนวคิดและความเชื่อ

ชาวเมืองเชียงตุงส่วนใหญ่ ทั้งไทเขิน ไทใหญ่จะนับถือศาสนาพุทธ โดยแต่ละชุมชนก็จะมีวัดประจำอยู่อย่างน้อยหมู่บ้านละหนึ่งแห่ง แต่สิ่งที่หลอมรวมทุกศาสนาไว้ด้วยกันคือ ผี ซึ่งหมายถึงเทวดาอารักษ์ในรูปวิญญาณที่ประจำอยู่ตามสถานที่ต่างๆ รายรอบตัวเมือง เพื่อปกป้องดูแลเมืองและผู้คนจากสิ่งชั่วร้าย ชาวเชียงตุงมักเรียกผีที่ดูแลเมืองนี้ว่า ผี หรือเทวดา หรือเสื่อ ดังนั้น “ผี” ในความหมายของกลุ่มคนไท จึงเป็นวิญญาณอันหลากหลาย ที่อยู่ในอากาศหรือสถิตอยู่ตามสถานที่ และมีความใกล้ชิดกับวิถีชีวิตของคนตลอดเวลา ซึ่งกลุ่มชาวไทเขินได้ให้ความเคารพอย่างมากกับผีชั้นสูง เรียกว่า “เทวดา” เป็นอารักษ์ที่ดูแลสถานที่ต่างๆ โดยเทวดาเมือง เป็นผู้คอยดูแลเมืองมีอำนาจมากที่สุด รองลงมาเป็นเทวดาบ้าน มีหน้าที่ดูแลหมู่บ้าน สดท้ายคือ เทวดาเรือน จะสถิตอยู่ในเรือน เป็นผู้ดูแล รักษาคนที่อาศัยอยู่ในเรือน ให้มีความสุขและไม่มีความทุกข์ใดๆ เข้ามาใกล้ ซึ่งบางครั้งเทวดาเรือนก็จะถูกเชื่อมโยงกับผีบรรพบุรุษที่ต้องดูแลลูกหลานของตนเอง เป็นไปได้ว่าการนับถือเทวดาเมืองและเทวดาบ้านนี้น่าจะมาจากรากฐานแนวคิดเรื่องขวัญ ซึ่งถือว่าเป็นศูนย์กลาง ไกกลางของทุกสรรพสิ่ง สังเกตได้จากคนซึ่งเป็นหน่วยย่อยในสังคมจะมีขวัญติดตัวทุกคน ถัดมาคือหมู่บ้านก็ต้องมีขวัญในรูปของใจบ้าน จนกระทั่งถึงเมืองจะมีเสาหลักเมืองหรือเสื่อเป็นขวัญของเมือง ดังนั้นเทวดาบ้านของชาวไทเขินจึงมีความสำคัญมากกว่าการเป็นที่สถิตของอารักษ์ เพราะโลกทัศน์ของกลุ่มคนไทมีเทวดาบ้านเป็นขวัญของบ้าน เห็นได้จากก่อนที่จะสร้างหมู่บ้านใหม่ขึ้น ต้องสร้างหอเทวดาบ้านและอัญเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์มาสถิตเป็นขวัญแก่บ้านนั้นๆ ถือว่าขวัญเป็นศูนย์กลางของพลังอำนาจทั้งหมด

หมู่บ้านของชาวไทเขิน

หมู่บ้านของชาวไทเขินจะตั้งชื่อตามสภาพภูมิศาสตร์และแวดล้อมในบริเวณนั้น เช่น บริเวณที่มีห้วย หนอง ดอย ต้นไม้ต่างๆ อาทิ บ้านป่าขาม เป็นหมู่บ้านที่มีต้นมะขามขึ้นอยู่เป็นจำนวนมาก เป็นต้น การตั้งหมู่บ้านของชาวไทเขินมี 2 ลักษณะคือ หมู่บ้านที่อยู่บนพื้นที่ราบและหมู่บ้านที่อยู่ในพื้นที่เนินต่างระดับ แต่ทั้งสองแห่งมักอยู่ใกล้แหล่งน้ำ เช่น ห้วย หนอง เหมือง เพื่อใช้ในการอุปโภค

บริโภค การสร้างเรือนของหมู่บ้านที่มีพื้นที่ต่างระดับ มีการปรับโครงสร้างของเสาเรือนให้วางอยู่บนพื้นที่อย่างเหมาะสมเพื่อให้ตัวเรือนเสมอกัน โดยการทำเสาในบริเวณที่สูงหรือเนินให้สั้นกว่าเสาในบริเวณที่ราบ ถือเป็น การปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมได้เป็นอย่างดี

หมู่บ้านไทเขินมีองค์ประกอบเหมือนกัน คือ เสื่อบ้าน ใจบ้าน ชวงบ้าน กลุ่มเรือน ที่นา และวัด ซึ่งในแต่ละหมู่บ้านต่างก็จัดวางผังขององค์ประกอบเหล่านี้คล้ายคลึงกัน โดยมีเสื่อบ้านเป็นศูนย์กลางบ้าน

จากการสำรวจหมู่บ้านต่างๆ สังเกตเห็นว่าทุกหมู่บ้านในเมืองเชียงตุงจะมีหอเวทดาประจำอยู่ หรือบางครั้งก็มีชื่อเรียกว่า “หอเจ้าบ้าน” และ “ใจบ้าน” มีความหมายเช่นเดียวกับ “เสื่อบ้าน” ของชาวล้านนา ซึ่งหอเวทดาบ้านมีลักษณะเป็นเหมือนอาคารขนาดเล็ก สร้างขึ้นจากไม้และปูน ยกพื้นขึ้นสูง ภายในปล่อยโล่ง มีแจกันใส่ดอกไม้และใบไม้เป็นเครื่องสักการะ บางหมู่บ้านก็จะพบหอเวทดาอยู่ใต้ต้นไม้ใหญ่ และบางหมู่บ้านมีลานโล่งกว้างอยู่ด้านหน้าหอเวทดา เรียกว่า “ชวงบ้าน” เป็นพื้นที่สาธารณะที่ศักดิ์สิทธิ์ของคนในหมู่บ้าน ที่ต้องให้ความเคารพและไม่สามารถจับจองเป็นพื้นที่ของตนเองได้

วัด เป็นศาสนสถานที่สำคัญ ที่ใช้ประกอบพิธีกรรมของชาวไทเขิน นอกจากนั้นวัดยังเป็นศูนย์รวมของชุมชน ในด้านวัฒนธรรมประเพณี ด้านสังคม และด้านการศึกษา ที่เป็นแหล่งให้ความรู้ของพระธรรม และภาษาไทเขิน เป็นต้น โดยแต่ละหมู่บ้านจะมีวัดของตนเอง ชาวบ้านในหมู่บ้านก็จะเป็นผู้ดูแล อุปถัมภ์วัดนั้นๆ ภายในวัดประกอบด้วยอาคารต่างๆ โดยเฉพาะวิหาร ต้องมีทุกวัดเพื่อใช้ประกอบพิธีทางพุทธศาสนาและเป็นประดิษฐานพระพุทธรูปประธาน ดังนั้นวัดบางแห่งจึงมีเฉพาะวิหารเท่านั้น เพราะเจดีย์ หรือ “ธาตุ” ของภาษาไทเขิน สร้างขึ้นโดยไม่จำเป็นต้องอยู่ในวัดก็ได้ เพียงแต่สมมุติพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ขึ้นมา โดยมีสร้างเจดีย์ที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุอยู่บนมณฑลสูง เช่น ธาตุจอมดอย ธาตุเปียงใจ เป็นต้น ทั้งนี้บริเวณวัดต้องสร้างอยู่บนเนินหรือจุดที่สูงที่สุดของหมู่บ้าน ซึ่งสอดคล้องกับพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ อันเป็นพื้นที่ในอุดมคติของกลุ่มคนไท ที่ต้องการแยกที่อยู่ของคนธรรมดา กับที่ประดิษฐานของพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ออกจากกันอย่างชัดเจน แสดงถึงความเคารพและศรัทธาในพุทธศาสนาอย่างสูงสุด เพราะเชื่อว่าหากเคารพสิ่งใดก็ต้องให้อยู่ในตำแหน่งที่สูงกว่าศีรษะของตน อาจเชื่อมโยงวัดเปรียบเสมือนสวรรค์ อันเป็นสถานที่สงบและให้คนไปปฏิบัติธรรมเพื่อสะสมบุญบารมี นำพาวิญญานหลังจากความตายไปสู่สวรรค์

กลุ่มเรือนของชาวไทเขินจะกระจุกตัวรวมกันอย่างหนาแน่นจากใจกลางของหมู่บ้าน แล้วจะมีเรือนจำนวนน้อยลงเมื่อออกจากศูนย์กลางไปเรื่อยๆ หากมีการขยายตัวของหมู่บ้าน พื้นที่ของกลุ่มเรือนมักอยู่บนที่ดอนหรือเป็นที่เนินสูงขึ้นมาจากที่นาของชาวบ้าน ถัดออกไปบริเวณท้ายหมู่บ้านเป็นพื้นที่ป่าชุมชน ที่สามารถเข้าไปหาอาหารจำพวกหน่อไม้ เห็ด ผักต่างๆ รวมทั้งไม้ไฟ เพื่อนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน ส่วนพื้นที่สุสานหรือป่าช้า เรียกว่า “ป่าเฮ่ว” มักแยกออกมาไกลจากหมู่บ้านอย่างชัดเจน โดยเชื่อว่าพื้นที่ป่าคือแหล่งที่อยู่ของผีและวิญญาน การจัดผังให้ป่าเฮ่วอยู่ในป่าก็เพราะต้องแบ่งแยกกันระหว่างพื้นที่ของผีกับคน ทั้งนี้สามารถมองได้ว่า การแบ่งพื้นที่ดังกล่าวมีจุดประสงค์เพื่อรักษาสุขภาพอนามัยของคนในหมู่บ้าน ป้องกันไม่ให้เกิดโรคติดต่อได้

ลักษณะของเรือนไทเขิน

เรือนไทเขินสร้างจากไม้จริงผสมไม้ไผ่ในบางส่วน ตัวเรือนยกใต้ถุนสูง หลังคาป้าน และลาดต่ำ มุงด้วย “กระเบื้องดินขอ” (กระเบื้องดินเผา) อีกทั้งไม่มีการปิดฝ้าเพดาน กระเบื้องดินขอนี้มีขนาดเล็กแผ่นบาง แต่แข็งแรงทน ท้ายเทความร้อนและความชื้นได้ดี ยึดติดกับโครงหลังคาด้วยการเกาะแผ่นดินขอกับโครงหลังคา หากเรือนที่มีหลังคารั่วก็สามารถเปลี่ยนได้ง่าย ฝาเรือนวางไม้ในแนวตั้งและผายออกเพื่อรองรับน้ำหนักของหลังคาที่ลาดต่ำ ฝาเรือนไม่มีหน้าต่างหรืออาจทำเป็นเพียงช่องเล็กๆ เรียกว่า “ป่อง” เป็นช่องแสงขนาดเล็ก ให้ภายในเรือนสว่างขึ้น เหตุที่เรือนไทเขินไม่นิยมทำหน้าต่างเพื่อช่วยให้อากาศภายในเรือนอบอุ่น ป้องกันจากสภาพอากาศที่ค่อนข้างหนาวเย็น ซึ่งเกี่ยวเนื่องกับทิศทางลมที่เข้ามากระทบกับตัวเรือน ด้านหน้าเรือนไทเขินต้องอยู่ในทิศเหนือหรือใต้เสมอ ทำให้ห้องนอนหลัก อยู่ในด้านตะวันออกก่อนไปทางด้านหลังของเรือน ส่วนห้องนอนของลูกที่ต่อเติมขึ้นใหม่อยู่ด้านตะวันตกของเรือน รูปแบบการวางผังเช่นนี้ต้องการให้แสงแดดส่องเข้ามาในเรือนด้านยาว ทั้งทางทิศตะวันออกในตอนเช้าและทิศตะวันตกในตอนบ่าย เพื่อให้ด้านข้างของตัวเรือนได้รับแสงสว่างและความอบอุ่นในยามเช้าจนถึงบ่าย ทั้งนี้ภายในเรือนยังมีเตาไฟอยู่ด้วย จึงเพื่อความอบอุ่นให้กับเรือนอีกทางหนึ่ง อีกทั้งในด้านตะวันออกของเรือน ได้สร้างหอเวทดาเรือน และหอพระเจ้าอยู่บริเวณ “เสาพญา” ซึ่งเป็นเสาเอก หรือเสามงคลที่ชาวไทเขินให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก

ภาพที่ 2: ผังบ้านซัง เอ็งเมืองล้ง

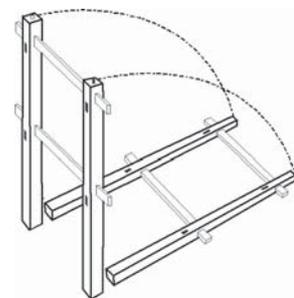
ภาพที่ 1 สภาพแวดล้อมของหมู่บ้านไทเงิน

ภาพที่ 3 เรือนพื้นถิ่นไทเงิน

วัสดุหลักที่ใช้ในการสร้างเรือนเป็นไม้ท้องถิ่นที่พบมาก เช่น ไม้ไผ่ ไม้เป๊ก ไม้ค่า ไม้แดง ฯลฯ ซึ่งต้องไปหาตัดเองในป่า ในอดีตการสร้างเรือนจึงแทบไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายมากนัก เพราะวัสดุทุกชนิดเจ้าของเรือนจะจัดหาเอง รวมถึงก่อสร้างเองด้วย เพราะผู้ชายทุกคนจะมีความรู้เกี่ยวกับการสร้างเรือนอยู่แล้ว จากการถ่ายทอดเทคนิควิธีการจากบรรพบุรุษรุ่นต่อรุ่น ประกอบกับการจดจำและสะสมประสบการณ์ในขณะที่ไปช่วยญาติพี่น้องสร้างเรือน การสร้างเรือนแต่ละหลัง เจ้าของเรือนต้องเตรียมไม้ ดินจี้(อิฐ) ดินขอ และเครื่องมืออุปกรณ์ให้พร้อม จากนั้นจึงดูฤกษ์ยาม โดยทั่วไปการสร้างเรือนไทเงินเริ่มขึ้นในช่วงเดือนเกียง เดือนยี่ เดือนสาม เดือนสี่ เดือนหก³ ข้ามช่วงเดือนห้าไป เพราะถือว่าเดือนห้าไม่ดี เป็นไปได้ว่าในช่วงเดือนห้ามีลมมรสุมทำให้เกิดฝนตก ส่วนเดือนอื่นๆ สภาพอากาศเหมาะสม ไม้ร้อน และฝนไม่ตกจนพื้นดินและเป็นโคลน อีกทั้งมีข้อห้ามว่าไม่ให้ปกเสา (ขึ้นเสา) ในวันอาทิตย์ ก่อนจะทำพิธีปกเสาเฮิน เจ้าของเรือนจะให้หมอ (ผู้มีศาคาอาคม) มาเขียนชะตาของเจ้าของเรือนให้ถูกโลกกับเรือน แล้วมัดผ้ายันต้นนั้นไว้ที่เสาพญาและเสานาง เมื่อถึงฤกษ์จึงให้ปุจารย์ทำพิธีขึ้นท้าวทั้ง 4 เป็นการไหว้ขอขมา บอกกล่าวขออนุญาตสร้างเรือนบนพื้นที่นี้แก่ท้าวจุฑาโลกบาลทั้ง 4 รวมถึงพระอินทร์และพระแม่ธรณี โดยใช้หน่อกล้วย หน่ออ้อย ต้นกล้วย มัดติดกับเสาพญาและเสานาง จากนั้นจึงทำการปกเสาขึ้นเป็นคู่ๆ เริ่มจากทางด้านทิศใต้ก่อน โดยจะยกตัวอย่างการสร้างเรือนไม้จั่วเดียวมีขั้นตอนดังนี้

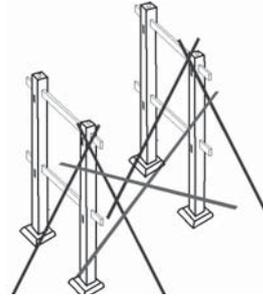
1. เตรียมเสาที่เจาะช่องใส่สลักไว้ 2 ต้น วางนอนลงกับพื้น แล้วใส่ชื่อด้านบนและวางในช่องด้านล่าง จากนั้นยกเสาตั้งขึ้นทีละคู่ ใช้หมอกหย่อน (ลูกดิ่ง) วัดระดับให้เสาตั้งฉาก 90 องศา กับพื้น และวัดความสมดุลระหว่างเสาทั้งคู่ให้เสมอกันด้วยหลอดน้ำวัดระดับ

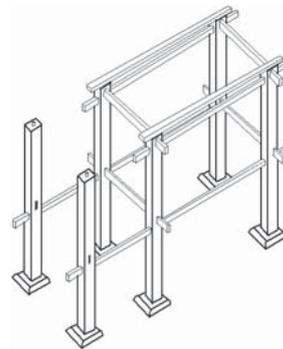

166 หน้าจั่ว: ว่าด้วยสถาปัตยกรรม การออกแบบ และสภาพแวดล้อม
วารสารวิชาการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

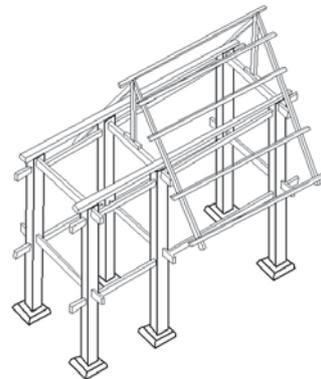
2. ยกเสาคู่ที่สองขึ้น แล้วยกไปวางไว้บน
ก้อนหิน นำไม้ไผ่มาค้ำยันให้เสาทั้งสองตั้งตรงอยู่
ได้เรียกว่า “เบงเสา” ตามปกติเรือนไทเขินจะมีเสา
อย่างน้อย 6 คู่ เสาคู่ที่ 3 คือเสาพญาและเสานาง

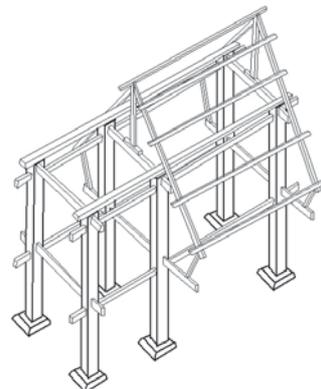
3. เมื่อยกเสาขึ้นตามจำนวนที่ต้องการได้
ครบทั้งหมด ก็นำไม้ป้าง (แป) มาใส่ให้ตรงเดือยหัวเสา
ตามด้วยไม้หลาดเหนือใส่เข้าไปในช่องด้านล่างต่อจาก
ป้าง และใส่ไม้ตั้งในช่องด้านล่าง ได้แวง

4. ขึ้นโครงสร้างหลังคา โดยใส่เสาดั้งให้ตั้ง
ฉากกับชื่อก่อน จากนั้นจึงใส่แปฟ้า (อกไก่) ซึ่งอยู่บน
สุดของหลังคา ตามด้วยขาโย และสุดท้ายใส่ลอยให้ขา
โยยึดติดกัน ตามปกติหากมีเสา 6 คู่ จะใส่เสาดั้ง 4 อัน

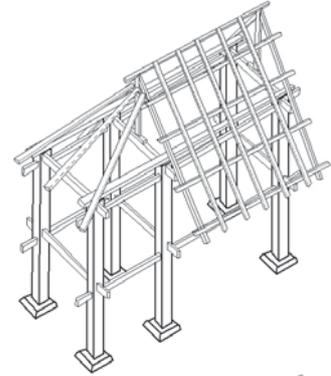

5. หากเป็นเรือนฝาผายออก แวงจะยื่นยาว
ออกมาเพื่อรองรับไม้โครงสร้างฝาเรือน ซึ่งวางในแนว
เฉียงรองโครงสร้างหลังคาที่ลาดต่ำด้วย

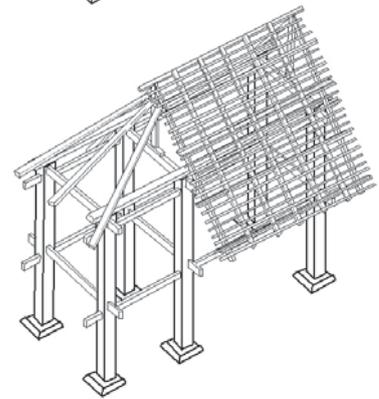

6. ใส่ก่อนวางทับลอยในแนวเดียวกับขาโย

7. ใส่ไม้ก้านฝ้าทับบนก่อน จากนั้นจึงมุงหลังคาด้วยกระเบื้องดินขอ แต่หากเรือนที่ยุคใหม่ที่ใช้กระเบื้องลอนไม่ต้องใส่ก่อนและไม้ก้านฝ้า

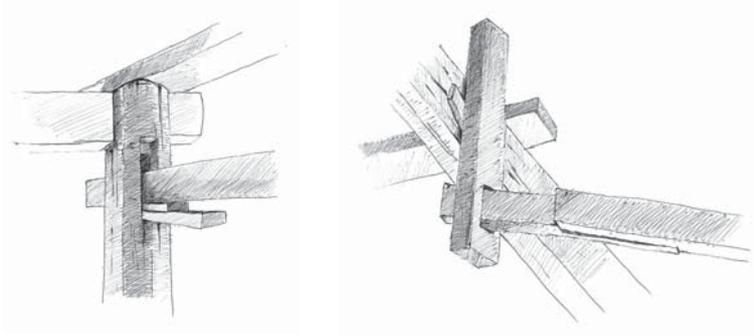

8. หลังจากมุงหลังคาจนหมดแล้ว จึงมาปูพื้นเรือน ซึ่งใช้ได้ทั้งไม้ไผ่สับและไม้กระดาน แล้วใส่ฝาเรือน โดยต้องวางไม้ในแนวตั้งเท่านั้น สุดท้ายจึงใส่ลูกเรียงและประตู

ส่วนประกอบของเรือน

เรือนไทยจีนใช้ไม้และดิน ที่เป็นวัสดุหาง่ายในท้องถิ่นมาผ่านกรรมวิธีต่างๆ ให้เป็นส่วนประกอบของเรือน โดยส่วนที่เป็นโครงสร้างเรือนทำจากไม้จริงทั้งหมดเพื่อความแข็งแรงคงทน หากเป็นเรือนไม้ไผ่ก็จะใช้ไม้จริงเป็นส่วนประกอบหลักของโครงสร้างเช่นกัน แต่ผนังและพื้นก็จะเปลี่ยนเป็นไม้ไผ่แทน ลักษณะโครงสร้างเป็นระบบช่อและคานในการถ่ายเทน้ำหนักลงเสา การประกอบโครงสร้างเรือนทุกชั้นจะไม่ใช้ตะปู แต่ใช้ “จิม” และ “เสื่อย” (ลิ้มและเตื่อย) ซึ่งสละจำเป็นต้องวัดและกะขนาดของเสาแต่ละต้นให้เสมอกัน แล้วเจาะช่องให้วางช่อและส่วนประกอบอื่นๆ ได้ โดยใช้ระบบวัดเป็นศอกและวา ตามปกติหากเป็นเรือน 2 หลังหรือ 2 จั่ว นิยมทำเรือนขนาด 12 ศอกและ 10 ศอก แต่มีข้อห้ามไม่ให้ทำเรือนที่มีจั่วขนาดเท่ากันและติดกัน 3 จั่ว จะถือว่าเรือนนั้นไม่เป็นมงคล

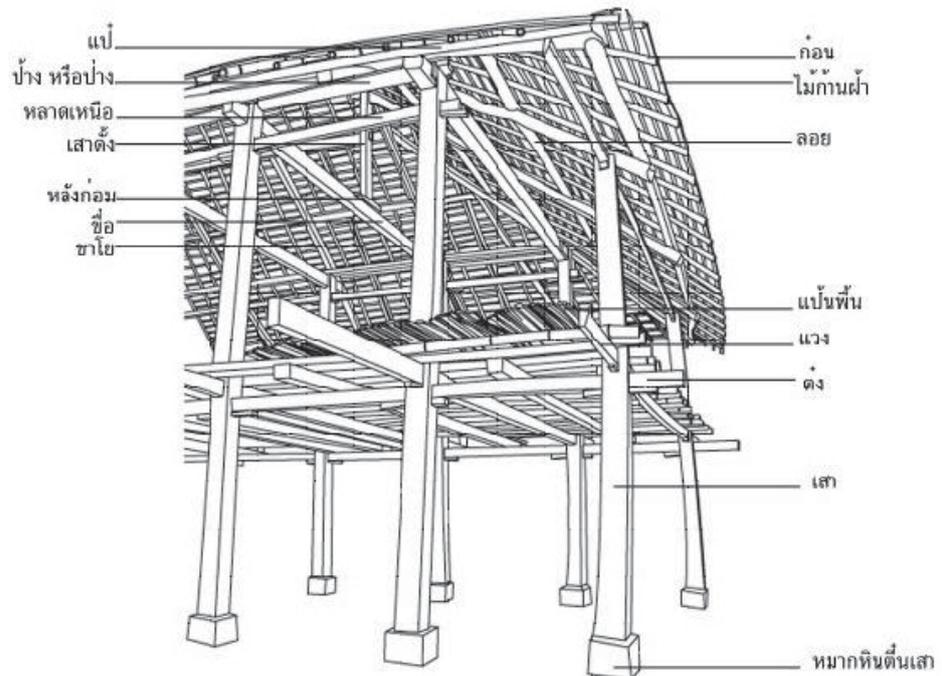
ภาพที่ 4: การเข้าไม้โดยใช้เดือย ช่วยให้ไม้ยึดติดกัน

1. โครงสร้างของเรือนไทเงินเมืองเชียงตุง

1. ชื่อ เป็นโครงสร้างหลังคาวางในแนวขวาง รับน้ำหนักของหลังคา ลักษณะของชื่อเป็นไม้ท่อนหนาวางอยู่บนเสา โดยเจาะช่องตรงปลายสุดของเสา แล้ววางชื่อลงไป จะช่วยยึดให้ชื่อติดอยู่กับเสา
2. ป้าง หรือป้าง เป็นไม้แผ่นบางกว่าชื่อ จะวางในแนวยาวซ้อนทับกับชื่อ
3. เสาตั้ง เป็นไม้ที่ตั้งฉากกับชื่อ เพื่อยกจั่วหลังคาขึ้น
4. หลังก้อม เป็นไม้ท่อนช่วยยึดและรองรับเสาตั้ง
5. ขาโย เป็นส่วนประกอบของหลังคาที่วางในแนวลาดจากแปฟ้าลงมายังด้านข้างของเสา
6. แปฟ้า อยู่บนสุดของยอดเสาตั้ง ทอดยาวตามความยาวของหลังคา
7. แป เป็นไม้ขนาดยาวตามความยาวของเรือนวางพาดทับปลายขาโยในแนวเดียวกับป้าง
8. หลาดเหนือ คือไม้ที่ร้อยเสาทุกต้นให้ยึดติดกัน ช่วยพยุงโครงสร้างหลังคาด้านบนและชื่อให้แข็งแรง
9. ลอย เป็นท่อนไม้ขนาดเล็กที่วางอยู่บนขาโย เพื่อรองรับน้ำหนักกระเบื้องดินขอ
10. ก้อน ทำมาจากไม้ท่อนไม้ไผ่ รองรับน้ำหนักกระเบื้องดินขอ
11. ไม้ก้านฝา เป็นซี่ไม้ไผ่ที่มีขนาดเบาใช้ยึดกระเบื้องดินขอ โดยวางทับก้อนในระยະที่พอดีกับดินขอ
12. ค่าตีน เป็นเพดานหลังคาที่อยู่ตรงกับบริเวณนอกเดิน ซึ่งปิดเพื่อป้องกันโจรขโมยขึ้นเรือนและสามารถใช้เป็นที่เก็บของได้อีกด้วย
13. เสา ทำด้วยไม้ซุงที่มีลำต้นตรง เสาที่สำคัญของเรือนไทเงิน คือ “เสาพญา” และ “เสานาง” ซึ่งเป็นเสาคู่วางอยู่ในเอ็น เสาพญาอยู่ด้านตะวันออก และมีหอเวทดาเรือนอยู่ติดเสาเสมอ ส่วนเสานางอยู่ทางด้านตะวันตก
14. หมากหินตีนเสา ทำด้วยก้อนหินหรือดินจี้ ช่วยป้องกันไม่ให้ปลวกและความชื้นขึ้นเสาเรือน

- 15. ตัง เป็นไม้ที่รองรับน้ำหนักพื้นเรือน วางในแนวยาวตลอดช่วงเรือน
- 16. แวง เป็นไม้ที่รองรับน้ำหนักพื้นเรือน วางในแนวขวาง
- 17. หลาดใต้ เป็นส่วนประกอบหนึ่งที่ไม่จำเป็นต้องมีทุกเรือนก็ได้ ซึ่งมีประโยชน์คล้ายกับ หลาดเหนือ เพียงแต่ช่วยยึดโครงสร้างในส่วนพื้นเรือน วางในแนวเดียวกันกับตัง
- 18. แป้นพื้น คือพื้นเรือน โดยเรือนของคนที่มีฐานะจะทำด้วยแผ่นไม้กระดาน หากเป็นเรือนของคนทั่วไปก็ทำด้วยไม้ไผ่สับ
- 19. ฝาเฮิน คือไม้กระดานฝาเรือน เมืองเชียงใหม่วางไม้ฝาเรือนในแนวตั้ง
- 20. ไม้พังกา เป็นไม้แผ่นตีประกบด้านล่างของฝาเฮินให้ยึดติดกัน

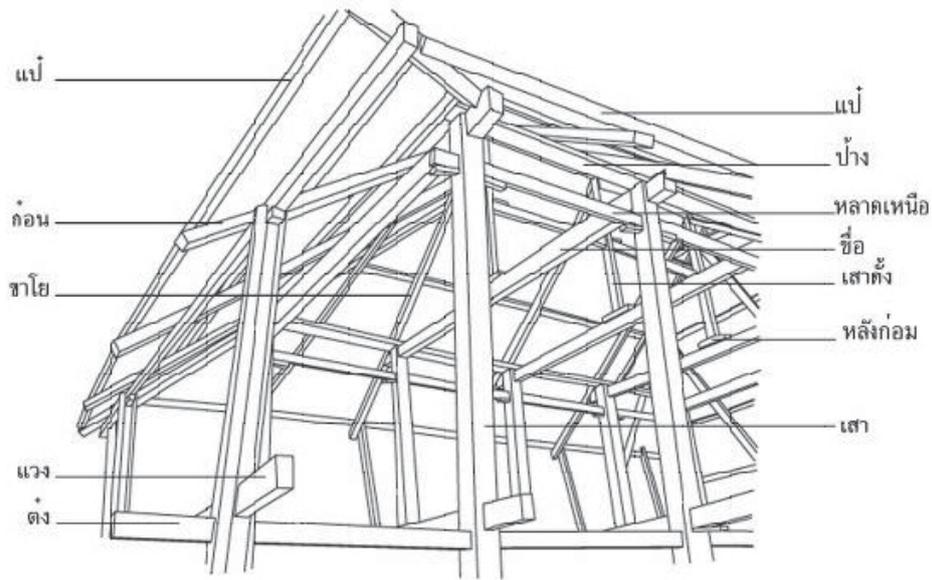

ภาพที่ 5: ส่วนประกอบของตัวเรือน

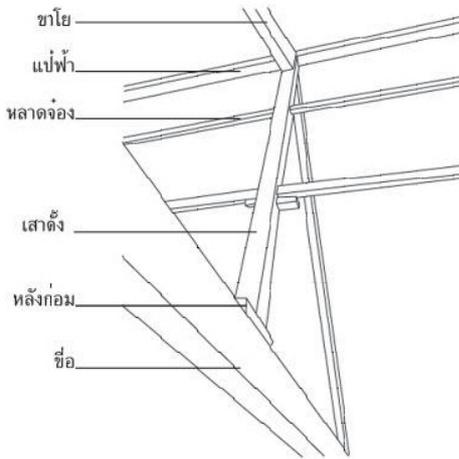

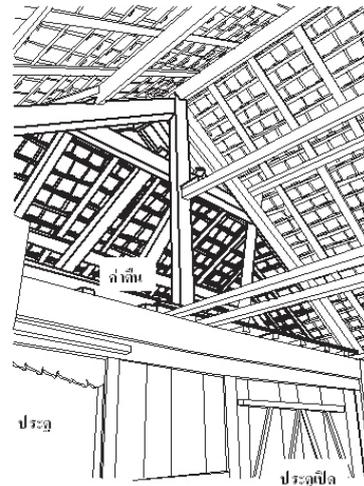
170 หน้าจั่ว: ว่าด้วยสถาปัตยกรรม การออกแบบ และสภาพแวดล้อม
วารสารวิชาการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

ภาพที่ 6: ส่วนประกอบของตัวเรือน

ภาพที่ 7: ส่วนประกอบของโครงสร้างหลังคาเรือน

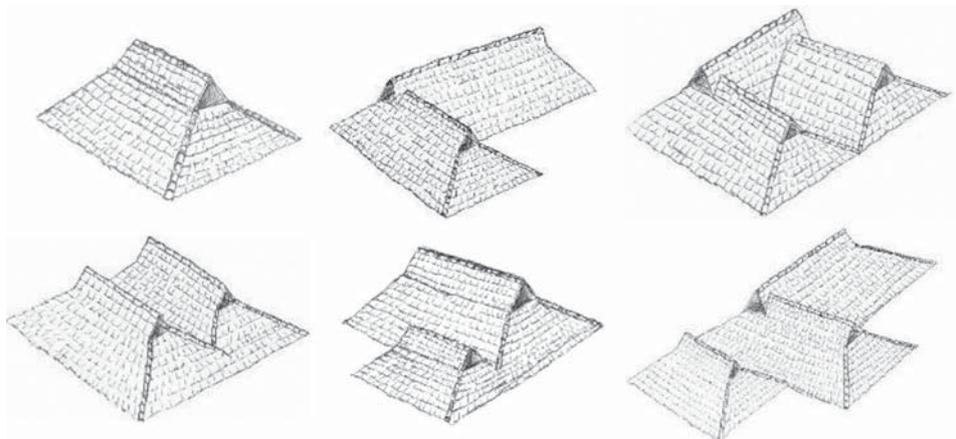

ภาพที่ 8: โครงสร้างหลังคาภายในตัวเรือน

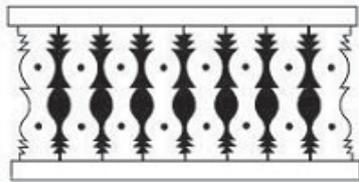
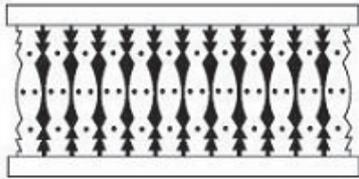

2. ส่วนประกอบของเรือนไทเขินเมืองเชียงตุง

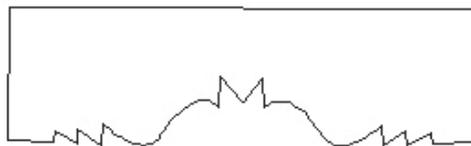
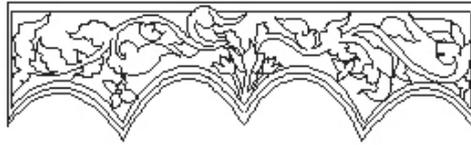
1. ประตูเฮิน โดยทั่วไปประตูเรือนมี 2 ที่คือ ประตูหน้าเรือนและประตูหลังเรือน บางหลังอาจเพิ่มประตูด้านหน้า 2 บาน การประกอบประตูจะไม่ใช้บานพับ แต่ต่อเดือยประตูในส่วนหัวและท้ายให้ยึดติดกับไม้ที่เจาะช่องเตรียมไว้
2. โกงคิ้วประตู มีลักษณะเหมือนหมอนต์ของเรือนล้านนา ติดอยู่เหนือกรอบประตูด้านบน
3. ประตูเปิด มีทั้งแบบบานพับและเปิดขึ้นด้านบน มีขนาดเท่ากับผนังด้านที่ติดกับนอกเฮิน จะเปิดใช้ในโอกาสพิเศษ
4. ป่อง หมายถึงหน้าต่าง มีขนาดเล็กเปิดใช้เพื่อให้แสงสว่างเข้ามาในตัวเรือน
5. หอพระเจ้า หรือเข่งพระเจ้าในภาษาไทยใหญ่ เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ และรูปของพระสงฆ์ที่ชาวไทเขินนับถือ ทำเป็นชั้นวางด้านทิศตะวันออกของเรือนติดกับเสาพญา
6. หอเวทดาเฮิน หรือหิ้งผี เป็นกระบะไม้รูปสี่เหลี่ยมห้อยติดกับเสาพญา
7. ลูกเรียง หรือระเบียง ทำมาจากแผ่นไม้ฉลุลาย
8. ก๊อเข้าแมว หมายถึง มือดึงประตู ทำมาจากไม้แกะเป็นรูปทรง
9. แซ่ประตู หมายถึง กลอนประตู ทำมาจากไม้แกะเป็นรูปทรง
10. คันได หมายถึง บันได ต้องมีขั้นบันไดเป็นเลขคี่ นิยมทำ 9 ขั้น เรือนส่วนใหญ่ไม่มีราวบันได บริเวณหัวบันไดตกแต่งด้วยการแกะไม้ให้เกิดลวดลายสวยงาม
11. หลังคา รูปแบบหลังคาของไทเขินที่นิยมทำคือ หลังคาหนึ่งหลัง, หลังปลายงา (มีหลังคายื่นออกมา) หลังปู้ (เป็นหลังคาซ้อนขนาดเล็ก ใช้เฉพาะบริเวณเตาไฟ) หลังป่า (เป็นหลังคาที่พาดออกมา), หลังสองงา สองหลังปลายงา สองหลังร่วมพื้น

ภาพที่ 9: แบบหลังคาคินขอ

ภาพที่ 10 แบบลูกเรียง

ภาพที่ 11 แบบโค้งคิ้วประตุ

การแบ่งพื้นที่ใช้สอยภายในเรือน

พื้นที่ภายในเรือนไทจีนมีการจัดสรรตามการใช้งาน โดยหอพระเจ้า หรือแข่งพระเจ้า อยู่ภายในเรือนด้านตะวันออก ตรงกับตำแหน่งเสาพญา (เสาเอก) และเทวดาเรือนทำเป็นชั้นห้อยลงมาจากเสาพญาส่วนด้านตะวันตกของเรือนเป็นเตาไฟ ซึ่งฝังดังกล่าวยังยึดถือปฏิบัติกันจนถึงปัจจุบัน ภายในเรือนเป็นโถงโล่งไม่มีการแบ่งห้องใดๆ นอกจาก “ห้องซวม” หรือ “ห้องโซม” (ห้องนอน) โดยแบ่งตามช่วงเสา ผู้ที่สามารถอยู่ในห้องนอนได้คือเจ้าของเรือนและลูกสาว ส่วนลูกชายต้องนอนอยู่ด้านนอกบริเวณกลางเรือน โดยหันหัวนอนไปทางทิศตะวันออกในบริเวณที่มีเทวดาเรือนและเสาพญาตั้งอยู่ แต่เวลานอนต้องไม่ตรงกับเสา เพราะชาวไทจีนเชื่อว่าเป็นที่ของคนตาย ดังจะเห็นได้จากการนำศพมาตั้งบำเพ็ญกุศลไว้ตรงกลางเรือนแนวเดียวเสาพญา หากลูกๆ ที่แต่งงานแล้วแต่ยังไม่ได้แยกย้ายออกไปสร้างเรือนของตัวเอง ก็จะอยู่กับพ่อและแม่ก่อนจนเก็บเงินได้แล้วพร้อมที่จะออกไป พ่อและแม่อาจต่อเติมห้องใหม่ หรือยกห้องที่ว่างให้ลูกสาวอยู่กับลูกเขย แต่ถ้าเป็นลูกชายที่ไม่มีห้องนอนอยู่แล้ว ก็ต้องนอนกับลูกสะใภ้ในห้องนอนตามเดิม ดังคำโบราณของชาวจีนที่ว่า “เขยนอนใน ไปนอนนอก”

ภายในเรือนจะไม่มีเครื่องเรือนชิ้นใหญ่ เครื่องใช้ส่วนใหญ่มีขนาดเล็กและเคลื่อนย้ายได้ง่าย เช่น หีบผ้า ซ้ำ บุง ตู้ขนาดเล็ก เครื่องนอนก็เป็นเพียง “สะลี” (ฟูก) หมอน มุ้งวางไว้กับพื้น เมื่อตื่นขึ้นมาตอนเช้าก็พับเก็บไว้ที่มุมห้อง การจัดเก็บข้าวของเครื่องใช้ก็มักจะแขวน หรือซ่อนไว้ในช่องว่างระหว่างเสาและฝาเรือน หากครัวเรือนใดที่มีลูกหลานทำงานรายได้ดี ก็จะซื้อตู้เสื้อผ้าขนาดใหญ่มาไว้บนเรือน เหตุที่เรือนไทจีนไม่มีเครื่องใช้ขนาดใหญ่อยู่บนเรือน เนื่องจากเรือนไม้จริงมีพัฒนาการมาจากเรือนไม้ไผ่ ที่มีขนาดเล็กและความแข็งแรงคงทนน้อย ทำให้ไม่เหมาะกับการใช้เครื่องเรือนขนาดใหญ่ ทั้งนี้รวมถึงไม่นิยมเก็บของสะสมแล้วนำมาตกแต่งเรือน แต่พื้นฐานสังคมคนไทจีนต้องการแสดงถึงความ เป็นชาวพุทธที่ผ่านการล่อมเกลาจิตใจจนเป็นคนดี และยึดมั่นในพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า จึงแสดงออกด้วยการสร้างหอพระเจ้าไว้ในเรือน เพื่อประดิษฐานพระพุทธรูป ภาพพระธาตุเจดีย์และภาพพระสงฆ์ที่เคารพนับถือ ให้คนในครอบครัวได้กราบไหว้บูชา

ในชีวิตประจำวันของชาวไทยเงินจะอยู่อาศัยบริเวณนอกเฮินตลอดทั้งวัน⁴ เพราะได้ทุนเป็นที่เลี้ยงสัตว์และเก็บเครื่องมือเครื่องใช้ พอดตกค่ำจึงปิดประตูเรือนเพื่อให้ความอบอุ่น ทุกคนก็จะมารับประทานอาหารพร้อมกันในเฮิน แล้วเตรียมเข้านอน ในกรณีที่มีแขกมาเยี่ยมเยือน เจ้าของเรือนจะต้องรับแขกบริเวณนอกเฮิน หากแขกมาพักอาศัยด้วย เจ้าของเรือนจะต้องบอกกล่าวกับขอเทวดาเรือนก่อน พร้อมกับเตรียมฟูกที่นอนให้นอนบริเวณในเฮิน ซึ่งต้องหันหัวนอนไปทางด้านตะวันออก

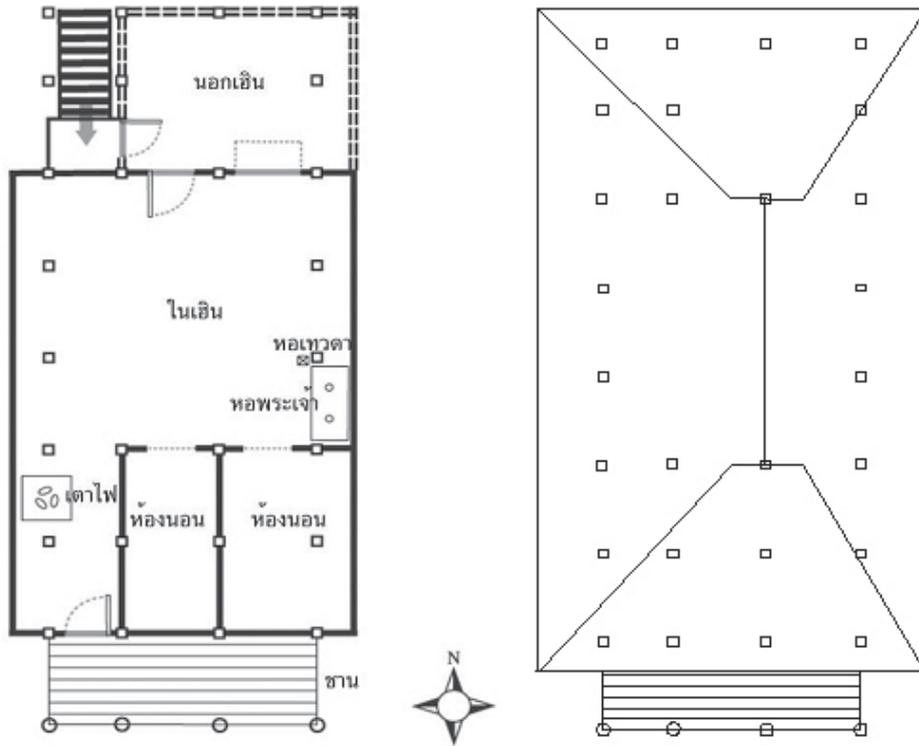
หากมีงานพิธีในเรือนหรือมีการพบปะสังสรรค์จนจำนวนแขกที่มานั้นมากจนเต็มพื้นที่นอกเฮิน เจ้าของเรือนจะเปิดประตูพิเศษที่มีลักษณะเหมือนฝาเรือน เรียกว่า “ประตูเปิด” เพื่อเพิ่มบริเวณรับแขกให้กว้างขึ้น เป็นการเชื่อมพื้นที่นอกเฮิน และในเฮินให้ทะลุหากันได้ ตามปกติประตูเปิดจะเป็นฝาเรือน ไม่ได้เปิดใช้ หากจะเข้าออกเรือนก็ใช้เพียงประตูเรือนเท่านั้น แต่หากมีโอกาสพิเศษ หรือพิธีกรรมสำคัญจึงจะเปิดออก ซึ่งมีทั้งแบบบานเพ็ญและแบบเปิดฝาขึ้น แต่ตามการใช้งานจริง ประตูเปิดไม่ใช่ประตูที่ใช้เป็นเส้นทางสัญจร เป็นเพียงการขยายพื้นที่เรือนให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างผู้ที่นั่งอยู่ในเฮินและนอกเฮิน การใช้ประตูเปิดนี้มันยสำคัญที่แสดงถึงความเต็มใจที่จะต้องรับแขกอย่างเป็นทางการ เพราะโดยทั่วไปแขกจะไม่สามารถเดินเข้าไปในเฮินได้เอง นอกจากจะได้รับอนุญาตแล้ว จะสังเกตว่าด้านหน้าประตูเรือนมีไม้แกะติดอยู่ที่ด้านบนของกรอบประตู ลักษณะคล้ายหมอนต์ติดอยู่ที่ประตูห้องนอนของเรือนล้านนา ชาวไทเงินเรียกว่า “โค้งคิ้วประตู” จากบริบทนี้ สามารถอธิบายได้ 2 ประการ ประการแรกโค้งคิ้วประตูเป็นเสมือนเครื่องป้องกันสิ่งไม่เป็นมงคล ไม่ให้เข้าไปในเรือน ซึ่งจากการสังเกตเรือนทุกหลังจะเห็นว่ามิตาแหลว⁵ และยันต์ประกอบอยู่ด้วยกันกับโค้งคิ้วประตู ประการสุดท้ายเป็นไปได้ว่าภายในเฮินเป็นเขตส่วนตัวของเจ้าของเรือน โคงคิ้วประตูจึงเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงถึงเขตหวงห้ามของแขก นอกจากโค้งคิ้วประตูจะติดอยู่ที่ประตูเรือนแล้ว ในบางเรือนยังติดที่ประตูห้องนอนด้วย

ท้ายเรือนทางด้านตะวันตก เป็นเตาไฟที่ใช้ประกอบอาหาร พื้นเตาไฟเป็นแผ่นดินเผาอ่อนข้างหนาหรืออาจทำด้วยปูน เพื่อเป็นฉนวนป้องกันไฟลุกไหม้พื้นเรือน เตาไฟเป็นก้อนหิน 3 ก้อน เรียกว่า “ก้อนเส้า” ในปัจจุบันอาจใช้เหล็กสามขาหรือเตาอั้งโล่ที่หาซื้อได้ในตลาดมาใช้แทนได้ เนื้อเตาไฟขึ้นไปเป็นชั้นวางของทำมาจากไม้ไผ่สานขัดกันเป็นตาราง เรียกว่า “คั่วไฟ” เพื่อเป็นที่เก็บของแห้งจำพวกพริก เครื่องเทศ ใบชา และภาชนะจักสานที่ต้องการนำมารวมควันไฟ เป็นการป้องกันมอดและปลวก นอกจากนั้นยังมี “แค้น” เป็นไม้ไผ่สานขนาดเล็กกว่าคั่วไฟ ห้อยติดกับคั่วไฟ นิยมใช้สำหรับรมควันเนื้อ ถัดจากเตาไฟก็มีประตูเชื่อมออกไปยังชานส่วนนอกของตัวเรือน ผืนในส่วนที่เป็นเตาไฟอยู่นั้นจะตีห่างกันเล็กน้อยเพื่อสามารถระบายควันไฟออกได้ หากเจ้าของเรือนที่มีฐานะก็จะสร้างเรือนครัวแยกออกมาต่างหากจากเรือนใหญ่ มักจะอยู่ด้านตะวันตก หรือด้านหลังของเรือนใหญ่ ส่วนเขี้ยวมีแบบสร้างขึ้นเป็นเรือนโดยเฉพาะ และสร้างหลังคา ปีกนกต่อหลังคาเรือนให้คลุมถึงเสวียนใส่ข้าว ที่วางไว้ด้านข้างเรือน

ด้านหลังเรือนเป็นพื้นที่ชาน ใช้สำหรับซักล้างและตากของ เป็นที่โล่งไม่มีหลังคาคลุมและไม่มีระเบียงหรือผนังกัน พื้นทำด้วยไม้ไผ่สับเพื่อให้มีช่องว่างระหว่างพื้น เมื่อเทน้ำเสียทิ้งจะระบายน้ำได้ดี และเป็นวัสดุที่หาได้ง่ายไม่มีราคา เมื่อชำรุดแล้วสามารถหาเปลี่ยนได้ง่าย เรือนบางหลังอาจทำชาน 2 แห่งทั้งหน้าเรือนและหลังเรือนชานมักเป็นที่ตากผ้า ตากของแห้ง บางครั้งก็อาจปลูกพืชผักต้นเล็กๆ ที่นำมาใช้ประกอบอาหารได้สะดวก

174 หน้าจั่ว: ว่าด้วยสถาปัตยกรรม การออกแบบ และสภาพแวดล้อม
วารสารวิชาการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

ภาพที่ 12: ผังเรือนไทเขิน

ในการศึกษาเรือนพื้นถิ่นของชาวไทเขิน เมืองเชียงตุง สหภาพพม่า ทำให้ทราบว่าเรือนไทเขิน มีรูปแบบที่ค่อนข้างเป็นเอกลักษณ์แตกต่างไปจากกลุ่มไทอื่นๆ แม้ว่าลักษณะร่วมของเรือนไทเป็นเรือน ไม้ยกพื้นสูง มีชานโล่ง สร้างด้วยไม้ อาทิ ไม้ไผ่ ไม้สัก หนุ่ยคา จาก ฯลฯ เนื่องด้วยเป็นวัสดุในท้องถิ่นที่ หาได้ง่ายในป่าและพื้นที่ทั่วไป แต่หากศึกษาอย่างละเอียดแล้วจะพบว่า ในแต่ละวัฒนธรรมหรือแต่ละ ชนชาติจะมีรูปแบบเรือนพื้นถิ่นที่เจาะจงเฉพาะแห่ง ซึ่งเป็นอิทธิพลจากภูมิอากาศที่ปลีกย่อยลงไปและ สังคมวัฒนธรรม รวมถึงความเชื่อที่เข้ามาจัดสรรพื้นที่ใช้สอยภายในตัวเรือน ทั้งนี้ยังต้องทำความเข้าใจ กับความหมายของคำในบริบทของสังคมชาวไทเขินที่มีความหมายของบ้านกับเรือนแยกออกจากกัน อย่างชัดเจน เนื่องจากบ้าน หมายถึงขอบเขตพื้นที่ของหมู่บ้านที่ประกอบด้วยกลุ่มเรือน และที่นาหรือ ที่สวน ส่วนคำว่าเรือน หมายถึงอาคารที่อยู่อาศัยของคน ดังนั้นเพื่อให้ถูกต้องตามความหมายจึงต้อง แยกการใช้ศัพท์ทั้งสองคำอย่างถูกต้อง

ภาพที่ 13: พื้นที่ภายในเฮิน

ภาพที่ 14: พื้นที่นอกเฮินที่ใช้ต้อนรับแขก

ภาพที่ 15: การเก็บสิ่งของเครื่องใช้ ของชาวไทเงิน

176 หน้าจั่ว: ว่าด้วยสถาปัตยกรรม การออกแบบ และสภาพแวดล้อม
วารสารวิชาการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

เชิงอรรถ

- ¹ เขมรรัฐนครเชียงตุง . ที่ระลึกงานถวายมุทิตาสักการะฉลองสมณศักดิ์ สมเด็จพระราชาธิบดีจกษัตริย์นครเชียงตุง. (เชียงใหม่ : วัดท่ากระดาศ, 2541) หน้า 68.
- ² ทวี สว่างปัญญางกูร. **ตำนานเมืองเชียงตุง**. เชียงใหม่ : สำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยเชียงใหม่. 2529. หน้า 10-13.
- ³ เดือนเกียง (พฤศจิกายน) เดือนยี่ (ธันวาคม) เดือนสาม (มกราคม) เดือนสี่ (กุมภาพันธ์) เดือนหก (เมษายน)
- ⁴ นอกเขิน เปรียบได้กับ “เดิน” ของชาวล้านนา เป็นพื้นที่อเนกประสงค์ ใช้พักผ่อนในเวลากลางวัน และใช้รับแขก
- ⁵ ตาแหล่ว เป็นเหมือนเครื่องรางของขลัง ทำมาจากไม้ไผ่สานให้เป็นช่อง 6 เหลี่ยม ใช้ในการป้องกันสิ่งชั่วร้ายมิให้เข้ามาในหมู่บ้าน เรือน และสถานที่ต่างๆ

House and believe of Tai Khoen in Keng Tung, Shan State, Myanmar

Thapanee Kruaraya

The Center for the Promotion of Arts and Culture
Chiang Mai University

Abstract

The geography and climate of Chieng Tung is plane together with hill and the cold weather almost all year that makes the Thai-Kheon people build their houses suitable for the environment. The architecture has the influence from the belief of super nature such as ghost moral, and Buddhism. The houses of Tai-Kheaon are wooden and high-risen floor. The roof is in triangle shape posting in North and South Pole. The wooden wall stretched out to get the weight of sloped roof . The house are separated into 3 parts; outer part, inner part, and terrace. The outer part is the front of the house, is like “*Teon*” of Lanna which has multi –purpose area, using for receiving guest, taking a rest, and working in day time because it is shady and lively. The wall is square-crossed-shape wooden, like “*Luk-riang*” (terrace) instead of dense wall. The inner part is used for privacy area for the members of the family stay at night. The inner part is the hall, with bedroom in the east. The people must head to the east, and in the west is the kitchen, using for cooking and heating in night time. The terrace is usually in the back of the house, using for washing and drying. The Thai-kheon people consider the east as the most important and good thing, and the front of the house head to the north or south. Therefore, their house has special style adjusting to the environment and their believes to make their houses related to the way of life.

